

Ks. Bogdan Biela

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0001-9105-7536

PARAFIALNE RADY DUSZPASTERSKIE JAKO WYRAZ SYNODALNOŚCI KOŚCIOŁA

*PARISH PASTORAL COUNCILS
AS AN EXPRESSION OF THE SYNODALITY OF THE CHURCH*

ABSTRACT:

Synodalność stanowi integralną część natury Kościoła. Jest jednakże nie tyle wydarzeniem czy hasłem, co raczej stylem i sposobem bycia, poprzez który Kościół przeżywa swoją ewangelizacyjną misję w świecie. W realizacji tej misji szczególną rolę do spełnienia w parafii ma przewidziana przez prawo rada duszpasterska. Aby jednak mogła ona rzeczywiście spełnić swoją rolę w budowaniu parafii jako wspólnoty wspólnot, musi opierać się na trzech istotnych filarach Kościoła synodalnego: komunii, uczestnictwie i misji. Artykuł pokazuje, jak te trzy wymiary wyłaniają się z nauczania Kościoła, jaki jest stan faktyczny i co jest istotnym faktorem mającym wpływ na to, aby parafialna rada duszpasterska służyła życiu synodalnemu w parafii.

Synodality is an integral part of the nature of the Church. It is, however, not so much an event or a slogan, but rather a style of life and an approach through which the Church lives out her evangelizing mission in the world. In the implementation of this mission, the Pastoral Council has a particular role to play in the parish. However, for it to truly fulfil its role in building the parish into a community of communities it must be based on the three essential pillars of the synodal Church: communion, participation, and mission. The article shows how these three dimensions emerge from the Church's teaching, what the actual situation is and what are the essential facts that influence the Parish Pastoral Council to serve the synodal life in the parish.

Słowa kluczowe: parafialna rada duszpasterska, synodalność, styl kierowania parafią

Keywords: Parish Pastoral Council, synodality, parish leadership style

Synodalność stanowi integralną część natury Kościoła. Jest jednakże nie tyle wydarzeniem czy hasłem, co raczej stylem i sposobem bycia, poprzez który Kościół realizuje swoją misję w świecie. Misja ewangelizacyjna Kościoła wymaga, aby

cały lud Boży podążał razem tam, gdzie – w jedności – każdy członek Kościoła ma niezbędną rolę do spełnienia. Istnieje wiele sposobów, dzięki którym doświadczamy „synodalności” w Kościele. Bycie Kościołem synodalnym znajduje swój wyraz w synodach biskupów, synodach diecezjalnych, radach ekumenicznych oraz radach diecezjalnych i parafialnych¹. Szczególnym miejscem życia synodalnego jest parafia. Jest ona bowiem „wspólnotą wiernych, która wciela tajemnicę Kościoła w widzialną, natychmiastową i codzienną formę. Parafia jest miejscem, gdzie uczymy się żyć jako uczniowie Pana w sieci braterskich relacji i doświadczać komunii w różnorodnych powołaniach i pokoleniach, charyzmatach, posłudze i kompetencjach, tworząc prawdziwą wspólnotę, gdzie wszyscy wspólnie żyją swoją misją i posługą, harmonizując specyficzny wkład wszystkich². W realizacji tej misji szczególną rolę do spełnienia w parafii mają przewidziane przez prawo kanoniczne dwie struktury o profilu synodalnym: parafialna rada duszpasterska (PRD) i rada ekonomiczna (RE)³.

W kontekście uczenia się i stawania się na płaszczyźnie parafii Kościołem synodalnym w niniejszym artykule najpierw zostanie ukazana rola PRD w świetle nauczania Kościoła, a następnie pokażemy, jaki jest jej obraz faktyczny w Polsce i na końcu zostanie zanalizowany istotny faktor mający wpływ na to, aby rada duszpasterska faktycznie stawała się jednym z instrumentów pastoralnego nawrócenia rozumianego jako uczynienie Kościoła znacznie bardziej komunią, w której wszyscy mają większe poczucie uczestnictwa, co sprawi, że Kościół będzie w stanie znacznie lepiej pełnić swoją misję we współczesnym świecie⁴.

¹ Zob. *Vademecum Synodu o synodalności*, Watykan 2021, nr 1.3.

² Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Synodalność w życiu i misji Kościoła*, Watykan 2018, nr 83.

³ Nie dziwi zatem postulat wyrażony w dokumencie, aby koniecznie zrewidować normy kanoniczne, które obecnie jedynie sugerują utworzenie parafialnej rady duszpasterskiej. Tamże, nr 84.

⁴ W październiku 2021 r. papież Franciszek zainaugurował w Rzymie XVI Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów. To wyjątkowe wydarzenie otworzyło proces dwuletnich spotkań, konsultacji, rozmów, modlitwy i słuchania Ducha Świętego, który ma zakończyć się w październiku 2023 r. w Rzymie. Pragnieniem Ojca Świętego jest, aby nie był to wyłącznie czas spotkań wybranego grona ekspertów, ale wspólna droga – „podążanie razem”, angażujące cały Kościół. Owa synodalna droga zakończy się w październiku 2023 r. na Zgromadzeniu Synodu Biskupów. Temat Synodu brzmi: „Ku Kościołowi synodalnemu: komunია, uczestnictwo i misja”. „Te trzy wymiary są głęboko ze sobą powiązane. Są one istotnymi filarami Kościoła synodalnego. Nie ma między nimi hierarchii. Raczej każdy z nich wzbogaca i ukierunkowuje dwa pozostałe. Istnieje między nimi dynamiczna relacja, która musi być wyrażana z uwzględnieniem wszystkich trzech wymiarów. A.- Komunია: Bóg w swojej łaskawości gromadzi nas razem jako różnorodne narody jednej wiary, poprzez przymierze, które ofiarowuje swojemu ludowi. Komunია, która nas łączy, ma swoje najgłębsze korzenie w miłości i jedności Trójcy Świętej. To Chrystus pojednał nas z Ojcem i jednoczy nas ze sobą w Duchu Świętym. Wspólnie jesteśmy inspirowani przez słuchanie Słowa Bożego, przez żywą Tradycję Kościoła i ugruntowani w *sensus fidei*, który dzielimy. Wszyscy mamy jakąś rolę do odegrania w rozeznawaniu i przeżywaniu wezwania Boga dla Jego ludu. B.- Uczestnictwo: Wezwanie wszystkich, którzy należą do Ludu Bożego – świeckich, konsekrowanych i duchownych – do zaangażowanego ćwiczenia się w głębokim i pełnym szacunku słuchaniu siebie nawzajem. To słuchanie stwarza nam przestrzeń do wspólnego

NAUCZANIE KOŚCIOŁA O PARAFIALNYCH RADACH DUSZPASTERSKICH

O radach duszpasterskich mówią trzy dokumenty soborowe. Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus dominus* [dalej: DB] mówi o radzie duszpasterskiej na szczeblu diecezjalnym. „Bardzo pożądaną jest rzeczą, aby w każdej diecezji utworzono osobną radę duszpasterską z biskupem diecezjalnym na czele” (DB 27). Drugim dokumentem soborowym mówiącym o radach duszpasterskich jest Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* [dalej: DA], gdzie podkreślono, że rady mają wspierać działalność apostołską Kościoła, „czy to na polu ewangelizacji i uświęcania, czy to na terenie charytatywnym i społecznym”, koordynując różne świeckie stowarzyszenia i inicjatywy (DA 26). Stwierdza on, że „tego rodzaju rady powinny istnieć również na terenie parafii” (DA 26). Podobne zalecenie dla terenów misyjnych zawiera soborowy Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus* [dalej: DM], 30. Można więc powiedzieć, że dokumenty soborowe zawierają ogólne zalecenia, na podstawie których rady duszpasterskie zaczęły powstawać w diecezjach i parafiach, najpierw na zasadzie eksperymentu, a potem jako praktyka stała.

Zachęta II Soboru Watykańskiego do tworzenia rad duszpasterskich na poziomie diecezjalnym i parafialnym zaowocowała ich powstawaniem w wielu krajach Europy Zachodniej. Wiązało się to z pewnymi trudnościami. Odpowiedzią na te trudności było motu proprio Pawła VI *Ecclesiae Sanctae*, zawierające podstawę do powołania i działalności rad duszpasterskich⁵. Kwestię tworzenia PRD podjął

śluchania Ducha Świętego i kieruje naszymi pragnieniami odnośnie do Kościoła trzeciego tysiąclecia. Uczestnictwo opiera się na fakcie, że wszyscy wierni mają odpowiednie przygotowanie i są powołani do służenia sobie nawzajem darami, które każdy z nich otrzymał od Ducha Świętego. W Kościele synodalnym cała wspólnota, w wolnej i bogatej różnorodności swoich członków, jest wezwana do wspólnej modlitwy, słuchania, analizowania, dialogu, rozeznawania i udzielania rad w podejmowaniu decyzji duszpasterskich, które jak najlepiej odpowiadają woli Bożej (MKT, Syn., 67-68). Należy podjąć realne wysiłki, aby osoby, które znajdują się na marginesie lub czują się wykluczone, mogły uczestniczyć w tym procesie. C.- Misja: Kościół istnieje po to, by ewangelizować. Nigdy nie możemy być skoncentrowani na sobie. Naszą misją jest dawanie świadectwa o miłości Boga pośród całej rodziny ludzkiej. Proces synodalny ma wymiar głęboko misyjny. Jego celem jest umożliwienie Kościołowi lepszego świadectwa o Ewangelii, zwłaszcza wobec tych, którzy żyją na duchowych, społecznych, ekonomicznych, politycznych, geograficznych i egzystencjalnych peryferiach naszego świata. W ten sposób synodalność jest drogą, dzięki której Kościół może owocniej wypełniać swoją misję ewangelizacyjną w świecie, będąc zaczynem w służbie nadejścia Królestwa Bożego”. Zob. *Vademecum Synodu o synodalności*, nr 1.4.

⁵ Wspomnieć też należy o okólniku Kongregacji dla Duchowieństwa o radach duszpasterskich z 1972 r., liście okólnym Kongregacji do Spraw Duchowieństwa z 1973 r. oraz instrukcji Kongregacji do Spraw Biskupów *Ecclesiae imago* z 1973 r. We wszystkich wymienionych dokumentach pokazany został sposób powoływania rad, ich strukturę, zadania i kompetencje. Zob. A. Potocki, *Parafialne rady duszpasterskie – pomysł na podmiotowość laikatu i demokratyzację struktur w Kościele katolickim?*, w: *Wybrane problemy demokracji i podmiotowości. Wprowadzenie*, red. K. Wielecki, Warszawa 2010, s. 165.

Kodeks prawa kanonicznego [dalej: KPK] z 1983 r. W kan. 536, § 1 czytamy: „Jeśli zdaniem biskupa diecezjalnego, po zasięgnięciu opinii rady kapłańskiej, byłoby to pożyteczne, należy w każdej parafii ustanowić radę duszpasterską. Ma jej przewodniczyć proboszcz, a członkami powinni być wierni wraz z tymi, którzy z urzędu uczestniczą w trosce duszpasterskiej o parafię i pomagają w ożywianiu działalności pasterskiej”⁶. Ogólne wskazania KPK znalazły dopełnienie w adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Christifideles laici* [dalej: ChL] z 1988 r., która wyprowadza praktyczne wnioski z eklezjologicznej koncepcji Kościoła jako komunii. Jan Paweł II podkreśla w niej, że „postulat Soboru dotyczący «wspólnego» omawiania i rozwiązywania problemów duszpasterskich winien być odpowiednio i systematycznie realizowany poprzez coraz szersze, mocniejsze i zdecydowane dowartościowanie parafialnych rad duszpasterskich, co słusznie podkreślali z naciskiem Ojcowie synodalni”⁷. Z kolei w liście apostolskim na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 *Novo millennio ineunte*, Jan Paweł II, odwołując się do rad duszpasterskich jako struktur, które mają kultywować i poszerzać przestrzeń komunii kościelnej, stwierdził, że u podstaw wspólnotowego charakteru parafii znajduje się „duchowość komunii”. „Nie łudźmy się – pisał Ojciec Święty – bez takiej postawy duchowej na niewiele zdałyby się zewnętrzne narzędzia komunii. Stałyby się bezdusznymi mechanizmami, raczej pozorami komunii niż sposobami jej wyrażania i rozwijania”. Dlatego „zanim przystąpimy do planowania konkretnych przedsięwzięć – pisał Jan Paweł II – należy krzewić duchowość komunii, podkreślając jej znaczenie, jako zasady wychowawczej wszędzie tam, gdzie kształtuje się człowiek i chrześcijanin, gdzie formują się szafarze ołtarza, duszpasterze i osoby konsekrowane, gdzie powstają rodziny i wspólnoty”⁸. O działalności PRD wspomina instrukcja *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej* z 2002 r. W dokumencie tym Kongregacja ds. Duchowieństwa, nawiązując do KPK i wcześniejszego nauczania Magisterium, przypomina, że podstawowym celem istnienia PRD jest zapewnienie w sposób instytucjonalny wiernym wpływającej z sakramentu chrztu możliwości podejmowania, wraz z duchownymi, współodpowiedzialności za duszpasterstwo. Przez działania w PRD wierni mogą przyczyniać się do budowania kościelnej jedności w parafiach i rozbudzać zapał misyjny wobec niewierzących oraz osób zaniedbujących praktykę życia chrześcijańskiego (por. nr 26). W dokumencie podano przykładowe kwestie, którymi mogą się zajmować PRD: inicjatywy misyjne, katechetyczne i apostolskie; rozwijanie formacji doktrynalnej i życia sakramentalnego wiernych; wspomaganie działalności duszpasterskiej kapłanów w różnych środowiskach; uwrażliwianie

⁶ W § 2 czytamy, że „Rada duszpasterska posiada jedynie głos doradczy i kieruje się normami określonymi przez biskupa diecezjalnego”.

⁷ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici* o powołaniu i misji świeckich w Kościele i świecie, Watykan 1988, nr 27.

⁸ Jan Paweł II, List apostolski na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 *Novo millennio ineunte*, Watykan 2001, nr 43.

opinii publicznej na problemy Kościoła. W dokumencie zauważono, że nie można traktować PRD jako organu wyřeczającego proboszcza w kierowaniu parafią i ograniczającego jego rolę jako pasterza, który przewodniczy wspólnocie⁹.

W jednym z najnowszych dokumentów Stolicy Apostolskiej: *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, w rozdziale X, mówiącym o instytucjach współodpowiedzialności kościelnej, znajduje się punkt poświęcony parafialnej radzie duszpasterskiej (pkt. 108-114). Czytamy tutaj m.in.:

Obowiązujące ustawodawstwo kanoniczne pozostawia biskupowi diecezjalnemu ocenę dotyczącą erygowania w parafiach Parafialnej rady duszpasterskiej, co jednak można zwykle uznać za szczególnie zalecane, jak przypomni ł nam papieř Franciszek: „Jakże konieczne s  rady duszpasterskie! Biskup nie moře prowadzić diecezji bez rad duszpasterskich. Proboszcz nie moře prowadzić parafii bez rady duszpasterskiej”. [...] Teologiczny sens Rady duszpasterskiej wpisany jest w konstytutywną rzeczywistość Kościoła, co znaczy, że jest on „Ciałem Chrystusa”, które rodzi „duchowość komunii”. [...] Rada duszpasterska, daleka od bycia zwykłym organizmem biurokratycznym, uwydatnia zatem i urzeczywistnia sob  fundamentalne znaczenie Ludu Bořego jako podmiotu oraz aktywnego i wařnego uczestnika misji ewangelizacyjnej, poniewař kařdy wierny otrzymał dary Ducha Świętego poprzez chrzest i bierzmowanie. [...] W świetle tej podstawowej wizji mořemy przypomnieć s wa Pawła VI, zgodnie z którymi „zadaniem Rady duszpasterskiej jest studiowanie, badanie wszystkiego, co dotyczy działalności duszpasterskiej, a zatem proponowanie praktycznych wniosków w celu promowania zgodności życia i działania Ludu Bořego z Ewangelią”, mając świadomość, jak przypomni ł papieř Franciszek, że celem tej Rady „nie będzie w pierwszym rzędie organizacja kościelna, lecz realizacja misyjnego marzenia o dotarciu do wszystkich” [...]. Rada duszpasterska jest organem doradczym, który kieruje się normami ustanowionymi przez biskupa diecezjalnego, w celu określenia kryteriów jego składu, metod wyboru członków, celów i sposobu działania. [...] Zgodnie z odpowiednimi normami diecezjalnymi jest konieczne, aby Rada duszpasterska faktycznie reprezentowała wspólnotę, której wyrazem s  wszyscy jej członkowie (kapłani, diakoni, osoby konsekrowane i świeccy). Stanowi ona szczególną przestrzeń, w której wierni mogą korzystać z przysługującego im prawa-obowiązku do wyrażania swojego zdania duszpasterzom, a także do podawania go do wiadomości innym wiernym w sprawach dotyczących dobra wspólnoty parafialnej. Główną funkcją Parafialnej rady duszpasterskiej jest zatem poszukiwanie i analizowanie praktycznych propozycji w odniesieniu do inicjatyw duszpasterskich i charytatywnych dotyczących parafii, zgodnie z programem diecezji. [...] Aby posługa Rady duszpasterskiej była skuteczna i owocna, naleřy unikać dwóch skrajności: z jednej strony, proboszcza, który ogranicza się jedynie do przedkładania

⁹ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Watykan 2002 nr 26. W niektórych krajach nadano radom duszpasterskim i ekonomicznym zbyt duře kompetencje, zapominając o tym, że posiadają one tylko g s doradczy, a nie rozstrzygający i decyzyjny. W zwi zku z tym powstał w Watykanie w 1997 r. dokument opracowany przez kilka dykasterii *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, regulujący powoływanie i działalność przywoływanych rad. W dokumencie przypomniano, że rady mają g s doradczy oraz podkreślono, iř proboszcz jest przewodniczącym rady; decyzje podjęte przez parafialną radę duszpasterską bez udziału proboszcza lub wbrew jego woli s  nieważne. Zob. art. 5 § 2-3.

Radzie duszpasterskiej decyzji już podjętych lub bez należytego przekazania uprzedniej informacji, albo gdy zwołuje ją rzadko i jedynie pro forma; z drugiej strony, Rady, w której proboszcz jest tylko jednym z jej członków, de facto pozbawionym roli pasterza i przewodnika wspólnoty. W końcu uważa się za właściwe, aby w miarę możliwości Rada duszpasterska składała się głównie z tych, którzy ponoszą rzeczywistą odpowiedzialność za życie duszpasterskie parafii, lub którzy są w niej konkretnie zaangażowani, aby zapobiec, by spotkania przekształciły się w wymianę abstrakcyjnych idei, które nie uwzględniają prawdziwego życia wspólnoty, z jej bogactwem i problemami¹⁰.

Na gruncie polskim Komisja Episkopatu Polski do Spraw Apostolstwa Świeckich już w 1969 r. w *Dyrektorium Apostolstwa Świeckich* polecała tworzenie w każdej parafii PRD¹¹. Ta sama komisja wydała także *Wytyczne w sprawie Parafialnych Rad Duszpasterskich*, zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu Polski w roku 1975. Mimo iż od ich opublikowania upłynęło wiele lat, to jest to nadal obowiązujący dokument Magisterium Kościoła w Polsce, będący punktem odniesienia – na poziomie poszczególnych diecezji – dla wszelkich szczegółowych norm określających sposoby powoływania rad, ich działań i zadań. Dokument podkreśla, że działalność PRD przyczynia się do przekształcania parafii w świadomą wspólnotę, która bierze na siebie odpowiedzialność za pracę duszpasterską i szukanie rozwiązań problemów w parafii. Rada duszpasterska jest także organem studyjnym pomagającym w stawianiu diagnoz dotyczących sytuacji społeczno-religijnej parafii. Dzięki jej pracy może urzeczywistnić się prawo ludzi świeckich do czynnego udziału w życiu parafii i realizacji apostolskiej misji Kościoła¹².

Problematyką działalności rad duszpasterskich zajął się także II Polski Synod Plenarny (1991-1999). W dokumencie *Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich* synod stawia diagnozę istniejącej w Polsce sytuacji: „Niepokojącym zjawiskiem jest brak odpowiednio szerokiej współpracy kapłanów ze świeckimi w planowaniu przedsięwzięć duszpasterskich i materialnych w parafii. Świeccy często nie zdają sobie sprawy z możliwości takiej współpracy pod przewodnictwem proboszcza. W praktyce w wielu parafiach nie istnieją lub nie wypełniają swych zadań rady duszpasterskie i ekonomiczne¹³. W związku z powyższym postuluje się, aby „powoływać rady duszpasterskie tam, gdzie ich brak, i umacniać istniejące. Świeccy powinni być zaznajomieni z zasadami współpracy z duszpa-sterzami w tych gremiach” (nr 41). Z kolei w innym dokumencie II Polskiego Synodu Plenarnego: *Potrzeby i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III Tysiąclecia Chrześcijaństwa* przypomina się, że KPK „zobowiązuje do tworzenia

¹⁰ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, Watykan 2020, pkt. 108-114.

¹¹ Komisja Apostolstwa Świeckich KEP, *Dyrektorium Apostolstwa Świeckich*, Warszawa 1969, nr 80.

¹² Komisja Apostolstwa Świeckich KEP, *Wytyczne w sprawie Parafialnych Rad Duszpasterskich*. „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, 66,1-2 (1976), pkt 5-6.

¹³ *Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 152 nr 29.

parafialnych rad ekonomicznych i zaleca tworzenie rad duszpasterskich. Istnienie tych rad było utrudnione w czasach komunizmu. Obecnie nic nie stoi na przeszkodzie w ich powoływaniu i działaniu. Zaangażowani w radach katolicy świeccy mają przede wszystkim służyć swoją radą i doświadczeniem, unikając przy tym postaw roszczeniowych. Zaleca się, aby w programie wizytacji kanonicznej parafii znalazło się miejsce na spotkanie z radą parafialną bądź ekonomiczną. Pozwoli to biskupowi poznać członków tych rad, jak również zweryfikować ich działalność¹⁴.

Zaprezentowane dokumenty ukazują zarówno znaczenie parafialnych rad duszpasterskich, jak i wynikające z nich konsekwencje pastoralne. Podobnie dokumenty Kościołów partykularnych w Polsce przedstawiają cele i zadania PRD. Na przykład w *Statucie Parafialnej Rady Duszpasterskiej w Archidiecezji Katowickiej* czytamy:

1. Parafialna rada duszpasterska (zwana dalej „Radą”) stanowi zgodnie z kan. 536 *Kodeksu prawa kanonicznego* ciało doradcze, które pod kierownictwem proboszcza parafii – w ramach ustawodawstwa diecezjalnego – pomaga wyłącznie w działalności duszpasterskiej danej wspólnoty parafialnej. 2. Realizując powyższe zadanie, Rada: • pomaga w organizacji kultu Bożego, • uczestniczy w opracowaniu rocznego planu duszpasterskiego, • animuje działalność grup duszpasterstwa specjalistycznego, • wspiera prowadzone dzieła apostołatu w parafii, • inspiruje działalność charytatywną, • troszczy się o podejmowanie inicjatyw duszpasterskich uwzględniających zachodzące przemiany społeczno-kulturowe. 3. W skład Rady wchodzi trzy grupy członków: • z urzędu, • mianowanych przez proboszcza parafii, • wybranych przez parafian (w sumie maksymalnie dwadzieścia pięć osób). Liczba członków Rady pochodzących z wyboru dokonanego przez wspólnotę wiernych nie może być mniejsza od liczby członków mianowanych przez proboszcza. a. Członkami Rady mogą być jedynie praktykujący katolicy, którzy przyjęli sakrament bierzmowania i są znani z nienagannych postaw moralnych. b. Z urzędu należą do Rady: • proboszcz, pełniący równocześnie funkcję przewodniczącego Rady; • wikariusze pracujący w danej parafii; • delegatka sióstr zakonnych pełniących posługę w danej parafii; • przedstawiciele osób świeckich włączonych na stałe do posługi duszpasterskiej w parafii (reprezentant katechetów, organista, kościelny). c. Z mianowania proboszcza do Rady należą przedstawiciele ruchów, wspólnot modlitewnych, nadzwyczajnych szafarzy komunii świętej i stowarzyszeń katolickich działających w danej parafii. Przedstawiciele poszczególnych grup wymienieni wyżej zostają wyłonieni w wyniku konsultacji między członkami danej grupy; wśród nich powinni być także przedstawiciele młodzieży¹⁵.

¹⁴ *Potrzeby i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III Tysiąclecia Chrześcijaństwa, w: II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, s. 23 nr 46.

¹⁵ Zob. *www. Statut Parafialnej Rady Duszpasterskiej w Archidiecezji Katowickiej. Por. Statut Parafialnej Rady Duszpasterskiej w Diecezji Opolskiej z 2021 r.*

FUNKCJONOWANIE PARAFIALNYCH RAD DUSZPASTERSKICH W PRAKTYCE

Chcąc znaleźć odpowiedź na pytanie, jak PRD funkcjonują w praktyce polskich parafii, można sięgnąć do przeprowadzonych badań empirycznych, protokołów powizytacyjnych oraz wypowiedzi zarówno duszpasterzy, jak i wiernych świeckich¹⁶. Z pewnością reprezentatywne są badania z lat 2007-2013, zainicjowane przez KEP, a przeprowadzone przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego we współpracy z Fundacją Renovabis we wszystkich parafiach w Polsce¹⁷. Uzyskano dane z 9213 parafii, co stanowiło ponad 87% parafii w Polsce. W świetle tych badań PRD występują aż w 80% parafii, choć dysproporcje pomiędzy diecezjami są dosyć znaczące. Z przeprowadzonych badań wynika, że niejednokrotnie nie istnieje wyraźny rozdział pomiędzy parafialną radą duszpasterską a tradycyjną radą parafialną (mającą w istocie gospodarczy charakter). Co więcej, badania wskazują, że rady duszpasterskie bardzo często zajmują się sprawami ekonomicznymi. W parafiach Kościoła w Polsce mamy zatem do czynienia z rozbieżnością między wizją teologiczną i wynikającymi z niej konsekwencjami pastoralnymi a faktycznym, choć niejedynym, obszarem aktywności rady.

W Polsce dominuje tak zwany ekspercki model PRD. Taka rada składa się z osób, których uczestnictwo w niej wynika z pełnionego zawodu bądź roli społecznej. Do rady wybierane są osoby, które swoimi kompetencjami potrafią doradzić głównie w sprawach gospodarczych. Zdarza się, że są do niej wybierane osoby pełniące już w społeczności lokalnej funkcje społeczne. Ekspercki model rady duszpasterskiej ma często charakter działaniowy, a nawet ściśle ekonomiczny, a nie doradczy i duszpasterski. Jest on jednak bardzo pomocny proboszczowi. Drugim modelem rady występującym w Polsce jest reprezentacyjna rada duszpasterska. Opiera się ona przede wszystkim na istniejących w parafii wspólnotach, organizacjach, stowarzyszeniach i ruchach. Do rady duszpasterskiej wchodzi najczęściej – niejako z urzędu – przedstawiciele poszczególnych wspólnot. Taki model dominuje w miastach. Drugorzędną rolę odgrywają tu kompetencje

¹⁶ Zob. K. Jankowiak, *Pytania o rady*, w: Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Kościół naszym domem. Kościół domem i szkołą komunii. Program duszpasterski Kościoła w Polsce. Rok 2011/2012*, Poznań 2011, s. 233-241.

¹⁷ Zob. W. Sadłoń, *Duszpasterskie rady parafialne w Polsce na podstawie badań empirycznych*, „Teologia Pastoralna” 14 (2013), s. 75-90. PRD doczekały się także w warunkach polskich pewnych opracowań o teologicznopastoralnym oraz prawnokanonicznym charakterze, brak było jednak dotąd szerszych badań empirycznych tego nowego zjawiska. Zob. np. Zob. R. Kamiński, *Parafialna rada duszpasterska*, w: *Teologia pastoralna szczegółowa. T. 2*, red. R. Kamiński, Lublin 2002, s. 48-55; A. Potocki, *Parafialne rady duszpasterskie – pomysł na podmiotowość laikatu i demokratyzację struktur w Kościele katolickim?*, w: *Wybrane problemy demokracji i podmiotowości. Wprowadzenie*, red. K. Wielecki, Warszawa 2010, s. 151-170; K. Półtorak, *Współodpowiedzialność i uczestnictwo w życiu Kościoła. Rady diecezjalne i parafialne 40 lat po Soborze Watykańskim II*, w: *Recepcja wskazań Soboru w życiu i działalności Kościoła w Polsce*, red. K. Półtorak, Szczecin 2006, s. 119-144.

zawodowe. Tak ukształtowane rady parafialne częściej niż eksperckie spełniają funkcję doradczą i duszpasterską w parafii¹⁸. Członkowie PRD trafiają do nich przede wszystkim z nominacji proboszcza i z wyboru parafian. Tak dzieje się w 70,9% rad. Natomiast tylko z nominacji proboszcza pochodzi skład 27,7% rad. Często proboszcz ma wpływ na skład rady nie tylko przez mianowanie bezpośrednio, ale również prosząc konkretne osoby, aby się zgodziły na kandydowanie do rady. Średnia liczebność parafialnej rady duszpasterskiej w Polsce w 2012 r. wynosiła 14,5 osób, przy czym dominują rady, które liczą 13 osób. Istnieje silna zależność pomiędzy wielkością rady a wielkością parafii: w większych parafiach rady zazwyczaj są liczniejsze¹⁹.

Na funkcjonowanie rad duszpasterskich w parafiach wyraźnie oddziałują zarządzenia diecezjalne dotyczące rad. Z drugiej strony członkowie rad często nie znają statutów, w oparciu o które funkcjonują ich gremia. Zebrania odbywają się najczęściej w sposób formalny, często zakończone są głosowaniem, spisaniem protokołu oraz złożeniem podpisów na liście obecności. W małych parafiach proboszczowie również często spotykają się z członkami rady indywidualnie, a nawet radni spotykają się ze sobą. Z badań wynika ponadto, że w radach funkcjonujących od dłuższego czasu wymiana członków następuje rzadko. Większość parafialnych rad duszpasterskich (40%) spotyka się raz na kwartał, około 30% rzadziej niż raz na kwartał, a około 20% częściej. Radni twierdzą, że informacje z prac rady docierają do ludzi oraz że proboszcz przekazuje je na bieżąco. W tym celu nierzadko wykorzystywana jest również strona internetowa, gazetka parafialna czy gabłota ogłoszeniowa. W radach funkcjonujących według modelu reprezentacyjnego informacja z obrad trafia bezpośrednio do poszczególnych wspólnot parafialnych i dalej poprzez członków wspólnot rozchodzi się po parafii²⁰.

W większości PRD nie jest praktykowana stała formacja jej członków. Dostrzega się swoiste konkurowanie pomiędzy praktykowaniem w radzie formacji członków a jej zaangażowaniem administracyjnym i działaniowym w parafii. Oznacza to, że to właśnie w PRD, które podejmują się konkretnych działań w parafii, formacja członków jest częściej pomijana. W radach działających według modelu reprezentacyjnego formacja przerzucana jest na wspólnoty parafialne, z których pochodzą członkowie rady. Z drugiej jednak strony z wywiadów z członkami rad wynika, że osoby te dostrzegają rolę formacji i oczekują jej od swych duszpasterzy. W większości rad więzi pomiędzy członkami są raczej formalne²¹.

Badania pokazują, że członkowie rad na ogół pozytywnie oceniają swojego proboszcza. Najczęściej taka ocena opiera się na jego pracy organizacyjnej. W parafiach, gdzie sprawnie funkcjonują rady, członkowie nie skarżą się na

¹⁸ W. Sadłoń, *Duszpasterskie rady parafialne w Polsce na podstawie badań empirycznych...*, s. 79-81.

¹⁹ Tamże, s. 83.

²⁰ Tamże, s. 86.

²¹ Tamże, s. 87.

despotyczność proboszcza. Pojawiały się wypowiedzi wskazujące, że proboszczowie potrafią słuchać świeckich oraz z nimi współpracować. Członkowie uważają, że sposób funkcjonowania rady niemal w całości zależy od proboszcza. Proboszcz jest przewodniczącym rady, zwołuje zebrania rady oraz nimi kieruje, podejmuje decyzje ostateczne. Nie przeszkadza to temu, aby w trakcie spotkań rady dochodziło do dyskusji i wymiany poglądów. Zdarza się, że formalnie w niektórych radach duszpasterskich świeccy pełnią rolę przewodniczących. Nie zmienia to jednak faktu, że proboszcz pełni w radzie rolę nadrzędną. Działanie rady duszpasterskiej w parafii pozytywnie ocenia 92% proboszczów²².

Oddziaływanie PRD funkcjonującej według modelu eksperckiego dokonuje się poprzez poszczególnych członków rady indywidualnie. Natomiast rada uformowana według modelu reprezentacyjnego oddziałuje poprzez wspólnoty parafialne, z których reprezentanci rady się wywodzą. Z danych uzyskanych ze wszystkich parafii w Polsce wynika, że wśród spraw, w których doradzają rady duszpasterskie, dominują inicjatywy charytatywne (27%) oraz kwestie dotyczące życia liturgicznego i sakramentalnego (25%). 16% PRD doradza w zakresie inicjatyw apostołskich, 12% w zakresie inicjatyw katechetycznych oraz 8% misyjnych. Jednocześnie co trzecia PRD doradza w sprawach ekonomicznych, a niemal połowa podejmuje konkretne działania w parafii. Najczęstszym polem ich działalności są inwestycje (26%), sprawy duszpastersko-apostołskie (22%), charytatywne (13%), administracyjne (12%), liturgiczne (12%), gospodarcze (11%) oraz społeczno-kulturalne (2%). Połowa zbadanych PRD nie przygotowuje programu duszpasterskiego dla swojej parafii (49,5%); niemal tyle samo taki program tworzy (45,4%)²³.

W świetle przeprowadzonych badań warto przywołać także badania dotyczące tzw. autoidentyfikacji z parafią, na którą z pewnością ma wpływ sposób zarządzania parafią. Duża niezależność duchownych od wspólnoty w ich działalności duszpasterskiej, podejmowanie decyzji bez konsultacji z wiernymi prowadzi do takiego obrazu wspólnoty, w którym wierni są potrzebni tylko do realizacji określonych przedsięwzięć duszpasterskich czy materialnych. W zasadzie potrzebne są tutaj głównie pewne środki pieniężne, które umożliwią realizację zaplanowanych wcześniej przez duchownych czy ostatecznie proboszcza inicjatyw. W taki sposób funkcjonuje dziś wiele polskich parafii, a przynajmniej tak odbierane są przez wiernych. Zastanawiający jest rozdzźwięk w opiniach na ten temat proboszczów i wiernych świeckich. Określając styl zarządzania w badanych parafiach, tylko 27% duchownych twierdziło, że jest ona przede wszystkim instytucją kierowaną przez proboszcza, a tę samą opinię podzielało aż 60% wiernych świeckich. Podobne wyniki dotyczyły kwestii informowania o decyzjach podjętych przez proboszcza i udziału wiernych w przygotowaniu i podejmowaniu tych decyzji. 22% badanych proboszczów twierdziło, że sami podejmują decyzje i informują wiernych, a sytuacja taka znalazła potwierdzenie w opinii prawie 54% pytanych

²² Tamże, s. 88-89.

²³ Tamże, s. 89-90.

parafian. O uczestnictwie świeckich w podejmowanych decyzjach przekonanych było blisko 70% proboszczów, ale tylko ok. 30% parafian. Podobnie dwa razy więcej proboszczów niż świeckich uważa, że zarządzanie parafią jest w takim samym stopniu sprawą duchownych, jak i świeckich²⁴. Z badań wynika także, że tylko 7,5% ogółu dorosłej ludności Polski ma realny wpływ na decyzje wewnątrzparafialne, mimo że duża część parafian pełni wobec księży parafialnych funkcje doradztwa w rozlicznych kwestiach związanych z materialnymi sprawami parafii. To odsunięcie świeckich od decydowania o różnych sprawach istotnych w życiu społeczno-religijnym na szczeblu parafii jeszcze silniej petryfikuje stan niezaangażowania w sprawy lokalnego środowiska, charakterystyczny dla dużej części polskiego społeczeństwa, zaś u osób, które chciałyby aktywnie partycypować w procesie decyzyjnym w parafialnych gremiach (a tacy – jak wynika z badań – stanowią 22% ogółu dorosłej ludności) wyzwala stan społecznej frustracji i generuje w świadomości osób świeckich obraz parafii, którą rządzą przede wszystkim księża, zaś świeccy traktowani są instrumentalnie i paternalistycznie²⁵.

W dokumencie II Synodu Plenarnego Kościoła w Polsce pt. *Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich*, w punkcie 29. znajdujemy stwierdzenie, że „w praktyce w wielu parafiach nie istnieją lub nie wypełniają swych zadań rady duszpasterskie i ekonomiczne”. Można powiedzieć, że po dziesięciu latach od zakończenia synodu, jeśli chodzi o istnienie rad w parafiach, sytuacja radykalnie się poprawiła, gdyż w 2012 r. były one obecne w 80% parafii, podczas gdy w 2008 r. – zaledwie w 20% parafii. To oczywiście nie oznacza, iż formalne zaistnienie rad w parafiach oznacza faktyczne wypełnianie przez nie swych zadań. Pojawia się w związku z tym pytanie: skoro za sprawą nauczania Soboru Watykańskiego II, dokumentów posoborowych, synodów diecezjalnych oraz publikacji pastoralistów i kanonistów mamy tyle pozytywnego światła odnośnie do PRD, to dlaczego w praktyce w wielu parafiach rady duszpasterskie nie wypełniają swych zadań? Wiąże się to ściśle z pytaniem: co robić, aby PRD stawały się wyrazem życia synodalnego parafii?

PARAFIALNE RADY DUSZPASTERSKIE W SŁUŻBIE ŻYCIA SYNODALNEGO W PARAFII

Aby zawarte w dokumentach Kościoła cele i zadania PRD były owocnie realizowane w kontekście podjętego tematu, zwrócimy uwagę na zagadnienie fundamentalne, które w zasadzie stało się przyczyną zwołania synodu w takiej, a nie innej formie. Już dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej *Synodalność w życiu i misji Kościoła* podkreślił, iż „synodalność oznacza przede wszystkim styl, który określa życie i misję Kościoła, wyrażając jego naturę jako wspólnoty”

²⁴ E. Firlit, *Parafia rzymskokatolicka w Polsce w okresie transformacji systemowej. Studium socjologiczne*, Warszawa 1998, s. 141

²⁵ E. Firlit, *Parafia w społecznej świadomości*, w: *Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*, red. W. Zdaniewicz, S.H. Zaręba, Warszawa 2004, s. 175.

(nr 70). Synodalność zatem oznacza szeroko zakrojony program odnowy Kościoła, której celem jest ożywienie życia i misji ewangelizacyjnej Kościoła, a to jest ściśle związane ze sposobem funkcjonowania Kościoła jako wspólnoty opartej na formacji do duchowości komunii, wewnętrznym dialogu, wzajemnym wysłuchiowaniu się, większej otwartości na ludzi świeckich i znacznie większym ich zaangażowaniu. A przede wszystkim na otwarciu na nowe inspiracje Ducha Świętego i na właściwym odczytywaniu „znaków czasu” (por. nr 103).

W związku z powyższym warto zwrócić uwagę na różnorodność postaw oraz stylów działania. Zjawisko to daje się szczególnie łatwo zauważyć na płaszczyźnie funkcjonowania parafii. Podstawową rolę odgrywa tutaj pasterz parafii. Jego zadanie polega w pierwszym rzędzie na tym, aby miał wizję budowania wspólnoty parafialnej. W teologii pastoralnej sposób funkcjonowania parafii określany jest jako pewien model czy też typ parafii. W przypadku duszpasterstwa parafialnego trudno wskazać na jego model uniwersalny, idealny, bowiem konkretne działanie Kościoła realizowane jest zawsze w określonych warunkach historyczno-społecznych i kulturowych, dlatego też najczęściej mamy do czynienia z pewną mieszkanką cech, z których jedne przeważają, innych natomiast brakuje. Zasadniczo wyróżnia się trzy podstawowe typy parafii: hierarchiczny, organizacyjny i wspólnotowy²⁶.

W parafii typu hierarchicznego realizowany jest zazwyczaj tzw. model duszpasterstwa kultycznego. Główną jego cechą jest oparcie duszpasterstwa na pewnej grupie wiernych (często nielicznej), którzy w miarę systematycznie uczestniczą w sprawowaniu obrzędów. Zasadniczym celem tego modelu duszpasterstwa jest troska o zachowanie i kultywowanie kościelnej tradycji. Dochodzi tu do wyselekcjonowania grupy osób, które okazują posłuszeństwo duszpasterzom. Posłuszeństwo – to cecha stanowiąca podstawę do określenia ich mianem „wiernych”, w odróżnieniu od wszystkich innych, którzy do ich grona zaliczeni być nie mogą. Zaangażowanie tych wiernych w duszpasterstwo przyczynia się do kształtowania w nich przeświadczenia, iż żyją w środowisku wrogim, któremu należy się sprzeciwiać, stawiać opór albo wręcz z nim walczyć. Utwierdzają ich w tym często sami duszpasterze, kierujący się logiką przeciwstawiania się władzy czy też zsekularyzowanemu „światu”. Klimat kontrastów tworzony przez ten model duszpasterstwa daje taki efekt, że parafia zamyka się w sobie, stając się środowiskiem pasywnym w stosunku do świata i nie wychodząc poza swój własny krąg, zawężony do „wiernych”. Parafia żyjąca według takiego modelu duszpasterstwa zabiega w sposób zdecydowanie priorytetowy o zachowanie tradycji kultycznych, przeżywa je cyklicznie i czuje się spełniona w obrębie swojej świątyni. Charakteryzuje ją przy tym przeświadczenie o własnej wyższości w stosunku do innych środowisk.

W polskich warunkach taki sposób podejścia do duszpasterstwa zrodził się w czasach, w których oficjalni wyznawcy ideologii marksistowskiej usiłowali ograniczać istniejące od wieków prawa Kościoła. Ówczesne władze sukcesywnie dławili wolność

²⁶ S. Knobloch, *Praktische Theologie. Ein Lehrbuch für Studium und Pastoral*, Freiburg. Basel. Wien 1996, s. 300-305. Por. B. Biela, *Pastoralne nawrócenie w teorii i praktyce parafialnej*, Katowice 2014, s. 61-63.

sumienia i wyznania swoich obywateli. I choć próby zamykania wiernych w obrębie kościołów napotykały często na opór, to jednak najczęstszym terenem działania i podejmowania wszelkich inicjatyw duszpasterskich była świątynia. To właśnie z nią mocno zespoliła się mentalność nie tylko wiernych, ale i samych duszpasterzy²⁷. Ten typ parafii zyskuje dzisiaj wielu zwolenników – zwłaszcza wśród tych, którzy tracą jasną orientację czy też doświadczają rosnącej destabilizacji życia.

Dla parafii typu hierarchicznego charakterystyczne jest „duszpasterstwo autorytatywne”. Z takim stylem pełnienia pasterskiej posługi stykamy się wszędzie tam, gdzie organizacja życia parafialnego zmierza na wszystkich swych odcinkach do uwypuklenia i podkreślania autorytetu duszpasterza we wspólnocie parafialnej, a nawet w szerszej społeczności, w której duszpasterz potrafi najlepiej reprezentować wiernych. „Duszpasterstwo autorytatywne sprzyja podtrzymywaniu modelu parafii zbudowanej na kształt piramidy. Na jej szczycie stoi sam duszpasterz, który za wszystkich «myśli», «decyduje», «pracuje» i dźwiga całą odpowiedzialność za parafię. Dopiero pod nim są wszyscy inni parafianie, wśród których wyróżnić można pewne ich kategorie, w zależności od stopnia zaangażowania w duszpasterstwo. Można wśród nich dostrzec parafian apostołskich, czynnych, marginalnych lub nominalnych”²⁸. Temu modelowi bliskie jest kerykalne rozumienie Kościoła, a przez to także i parafii. Występuje w nim zdecydowany podział na powołanych i niepowołanych, podmiot i przedmiot duszpasterstwa, na tych, którzy się troszczą, i tych, którzy są tylko przedmiotem troski. Nie ma zbyt dużo miejsca na dialog, wzajemną troskę o sprawę wspólnoty, a decyzje podejmowane są na zasadzie urzędowej pozycji i siły wynikającej z władzy duszpasterza nad wiernymi²⁹. Proboszcz sam organizuje wszystkie działania i sam decyduje o sprawach wspólnych. Usiłuje narzucać innym własną perspektywę widzenia życia, wychodząc z założenia, że ludzie potrzebują zdecydowanego dowódcy. Nie dopuszcza parafian, nawet wikariuszy, do udziału w opracowywaniu decyzji parafialnych, a tym bardziej w ich podejmowaniu. Traktuje wszystkich jako zleceniobiorców biernie wykonujących rozkazy. Proboszcz o autokratycznym stylu kierowania utrzymuje jak największy dystans w stosunkach z parafianami. Ceni parafian charakteryzujących się uległością i bezwzględnym posłuszeństwem. To wszystko wskazuje na tendencję do manipulowania ludźmi i traktowania ich w kategoriach instrumentalnych oraz na brak zaufania do nich³⁰.

Istnieją różne odmiany autokratycznego stylu kierowania. Wśród autokratów można wyróżnić styl opresyjno-autorytatywny i patronacko-autorytatywny. Pierwszy jest oparty na przymusie odgórnym i koncentracji władzy u szczytu

²⁷ A. Żądło, *Parafia w trzecim tysiącleciu*, Kielce 1999, s. 42-44.

²⁸ Tamże, s. 45. Por. tenże, *Jaka parafia na nasze czasy?* Kielce 1994, s. 14; J. Majka, *Socjologia parafii. Zarys problematyki*, Lublin 1971, s. 137-138.

²⁹ Por. P.M. Zulehner P.M., *Pastoraltheologie*, t. 2: *Gemeindepastoral*, wyd. 2, Düsseldorf 1991, s. 130; M. Polak, *Potrzeba odnowionej wizji parafii w świetle Uchwał II Powojennego Synodu Archidiecezji Gnieźnieńskiej (1995-2000)*, „Teologia Praktyczna” 3 (2002), s. 182.

³⁰ J. Mariański, *Życie parafii*, Wrocław 1984, s. 76-77.

hierarchii zależności. Negatywne reakcje podwładnych są kontrolowane za pomocą środków budzących w nich strach. W drugim przypadku oczekuje się pełnego podporządkowania się podwładnych w zamian za udzielone im przywileje. Głównym środkiem pobudzania aktywności podwładnych jest inspirowanie ich w kierunku ubiegania się o laskawość dysponenta, nieraz na zasadzie rywalizacji o jego łaski. Wygrywa się jednych podwładnych przeciwko innym, różnicując stopień dopuszczania ich do łask i przywilejów³¹.

Jeżeli można mówić o współczesnym kryzysie parafii, to jest to między innymi kryzys rządów autorytatywnych przysługujących proboszczowi. Dawne wzory kierowania parafią, odziedziczone tradycyjnie, nie ułatwiają rozwiązywania nowych problemów, wymagających nietypowych i niekonwencjonalnych środków. Coraz mniej skuteczne z punktu widzenia pastoralnego stają się metody kierowania oparte na bezwzględny posłuszeństwie. W parafiach wielkomijskich jest to już w ogóle niemożliwe, bowiem krytyczne postawy parafian wobec władzy kościelnej zmuszają do rewizji stanowisk autorytatywnych. Oczywiście autokrata niekiedy dysponuje siłą i potrafi wymóc zewnętrzne podporządkowanie się, ale nigdy nie uzyska wewnętrznej akceptacji parafian dla swoich posunięć. Dlatego też autokracja nie odpowiada funkcji autentycznej służby w Kościele oraz nie sprzyja wytworzeniu się poczucia wspólnoty³². W dobie wspólnotowej wizji Kościoła oraz rozwoju społeczeństwa pluralistycznego model autorytatywny duszpasterstwa stracił rację bytu, ustępując demokratycznemu stylowi kierowania parafią³³, który zakłada przejście od fazy ścisłego rozkazywania do fazy współpracy, od autorytetu urzędowego do osobowego, od koncentracji na władzy do dzielenia się posiadaną władzą. W dobrze zorganizowanej i sprawnie funkcjonującej parafii, kierowanej w sposób demokratyczny, istnieje dwustronne oddziaływanie duchowieństwa i wiernych oraz wzmacnia się poczucie odpowiedzialności za ostateczny kształt i rezultat zbiorowego działania. Większe zaangażowanie i współpraca na rzecz dobra wspólnego są wyrazem wzajemnej życzliwości i zaufania między kierującymi i kierowanymi. Zmniejsza się centralizacja dyspozycji, a wzrasta inicjatywa, samodzielność i pomysłowość.

Proboszcz preferujący styl demokratycznym pełni służbę wobec wspólnoty parafialnej. W wiernych widzi odpowiedzialne jednostki, ich potrzeby stara się respektować, z ich zdaniem się liczy, korzysta z ich doświadczeń, charyzmatów,

³¹ A. Matejko, *Systemowe ujęcie kierownictwa*, w: *Socjologia kierownictwa*, red. tenże, Warszawa 1969, s. 26.

³² J. Mariański, *Życie parafii...*, s. 84-85.

³³ Kościół nie ma struktury demokratycznej, ale hierarchiczną. Demokrację w Kościele zastępuje idea kolegalności i zasada dialogu. Jednakże idea kolegalności, wyraźnie uznana przez Sobór Watykański II, w praktyce może pozostać martwa, jeśli nie zostanie wsparta przez dialog. Por. Żądło, *Parafia w trzecim tysiącleciu...*, s. 44-45; H. Seweryniak, *Święty Kościół powszedni*, Warszawa 1996, s. 72; J. Wał, *Rola dialogu w życiu Kościoła*, w: *Teologia pastoralna fundamentalna t. 1*, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 188-203; W. Śmigiel, *Uczestnictwo wiernych świeckich w budowaniu Kościoła – wspólnoty*, Lublin 2010, s. 351-352.

zgłaszanych wniosków i propozycji. Styl demokratyczny zwiększa poczucie solidarności i odpowiedzialności za wykonywanie zadań. Proboszcz nie wprowadza ściśle bezwzględnego podziału na zwierzchników i podwładnych oraz na osoby podejmujące decyzje i zwykłych wykonawców, chociaż zachowuje podział na funkcje kierownicze i wykonawcze. Parafianie, traktowani jako współpracownicy, biorą udział w wypracowaniu zamierzonych decyzji, jednak podjęcie decyzji pozostaje w rękach kierownika wspólnoty. Demokratyczny styl kierowania wymaga umiejętności i gotowości do słuchania innych oraz zasięgania ich rad. Proboszcz kierujący parafią w stylu demokratycznym inspirował parafian w sposób oddolny i konkretny do inicjatywy, samodzielnej aktywności, postaw prospołecznych, wyrażania pomysłów, opinii i sugestii oraz stara się je wprowadzić w życie. Używa swojej władzy dla przekonania i nakłonienia parafian do wykonania zadań, a nie do wymuszania uległości i bezwzględnego posłuszeństwa. Przekazuje decyzje metodą perswazji i argumentacji, przez podkreślanie wspólnoty celów, zadań i interesów. Gdy wydaje polecenie, próbuje uzasadniać ich potrzebę i sam potrafi wsłuchiwać się w przytaczane racje innych osób. Unika podejmowania decyzji nagłych, pod wpływem emocji, bez konsultacji z podwładnymi. Kładzie nacisk na atmosferę współpracy, sympatii i zaufania, stąd częściej używa zaimka „my” niż „ja”³⁴.

Zmiana stylu kierowania z autorytatywnego na demokratyczny jest związana z reorganizacją ról społecznych pełnionych przez parafian, zwłaszcza z odejściem od roli tzw. parafianina-użytkownika i podjęciem roli aktywnego uczestnika wspólnoty parafialnej. W perspektywie zanikania w Kościołach lokalnych paternalistyczno-autorytatywnych form zarządzania i dojścia do większego znaczenia demokratyczno-pasterskiego stylu kierowania pojawia się konieczność solidnej formacji religijnej u katolików oraz wysokiego stopnia świadomości i dojrzałości chrześcijańskiej. Brak współodpowiedzialności za wspólnotę parafialną w konsekwencji będzie wywoływać i podtrzymywać zjawisko paternalizmu i autorytaryzmu. I odwrotnie, współuczestnictwo laikatu w sprawach parafialnych, współgospodarzenie parafią, będzie mieć istotne znaczenie dla demokratyzacji kierowania³⁵.

W praktyce istnieje także liberalny styl kierowania, choć jest on do pewnego stopnia zaprzeczeniem kierowania. Ten styl uchyla się maksymalnie od ingerencji lub ingeruje od przypadku do przypadku. Jest pasywny. Ogranicza do minimum pełnienie funkcji kierowniczych, pozostawiając sprawy ich własnemu biegowi. Proboszcz preferujący liberalny styl kierowania jest mało stanowczy wobec parafian, zostawia im bardzo znaczny margines swobody. Dla świętego spokoju zmienia często zdanie, interweniuje pod naciskiem doraźnych sytuacji. Stosuje z reguły zasadę osiągnięcia kompromisów. Nie zachęca do pracy i nie oddziałuje swoim przykładem mobilizująco. Nie chce lub nie potrafi aktywizować swoich parafian do działania, obniża wymagania pod ich adresem. Unika wszelkich tarć,

³⁴ J. Mariański, *Życie parafii...*, 87-90.

³⁵ Tamże, 86.

spraw spornych i konfliktów będących rezultatem bardziej zdecydowanego kierownictwa. Niekiedy styl liberalny balansuje na granicy chaosu, bezładu i anarchii. W tej sytuacji może pojawić się nieformalny kierownik, który zaczyna *de facto* sprawować funkcje kierownicze w parafii³⁶.

Walor funkcjonalny rozmaitych stylów kierownictwa różnicuje się w zależności od konkretnych sytuacji i warunków. Style kierowania powinny być dopasowane optymalnie do charakteru parafii, do okoliczności i warunków panujących w niej, do jej struktury społecznej, do cech osobowości kierownika, do struktury podejmowanych zajęć itp. W jednej parafii bardziej odpowiednie będą elementy kierownictwa autorytatywnego, w innej – demokratycznego. Co będzie możliwe i celowe w jednym środowisku parafialnym, może być zupełnie niecelowe i nieskuteczne w drugim. Rozsądny proboszcz powinien odwoływać się w różnorodnych sytuacjach i wobec różnych parafian do różnych stylów kierowania, z wyłączeniem negatywnych cech jednego stylu i z uwypukleniem elementów pozytywnych innego³⁷.

W preferowaniu stylu demokratycznego nie chodzi o minimalizację interwencji lub zachwianie równowagi w stosunkach między proboszczem a parafianami, lecz o pełniejszą aktywizację wiernych i większą osobistą odpowiedzialność za podejmowane działania. Unikanie przerostów stylu autorytatywnego nie oznacza więc popadnięcia w styl liberalny, który jest wyrazem nie tyle siły, ile raczej słabości kierownictwa. W krańcowym przypadku styl biernego kierowania prowadzi do atrofii oddziaływania wychowawczego na parafian. Nie widać zatem dostatecznych podstaw do tego, aby w społeczeństwach współczesnych, charakteryzujących się dążnościami demokratycznymi we wszelkich dziedzinach aktywności, styl demokratyczny nie miał określać w większym stopniu kształtu kierownictwa parafialnego. Tym bardziej że styl demokratycznego kierowania najlepiej wyraża synodalność w praktyce, jak i postawę służebną posługiwania kapłańskiego³⁸. Dlatego też Jan Paweł II w adhortacji *Christifideles laici* dobitnie podkreślił, że posługa kapłańska ma „radykalną «formę wspólnotową» i może być wypełniona tylko jako «wspólne dzieło»” (ChL 17). Posługa proboszcza w parafii ma charakter diakonii jedności. Rozpoznając specyfikę oraz charyzmaty poszczególnych osób i grup, winien on zabiegać o to, aby zostały one włączone w jeden organizm parafii, przyczyniając się do jego budowania. Jest to możliwe dzięki stałemu rozwojowi ducha dialogu. Często wymaga on sporej dozy cierpliwości wobec niekiedy kontrowersyjnych pomysłów parafian, zawsze obowiązuje jednak biblijna zasada: „ducha nie gaście”, a „co szlachetne zachowujcie” (2Tes 1,19-21). Wypływa ona z szacunku wobec różnorodności, który jest w ostateczności szacunkiem wobec każdego człowieka.

³⁶ Tamże, s. 80-82.

³⁷ Tamże, s. 87-89.

³⁸ Por. W. Kasper, *Rzeczywistość wiary*, Warszawa 1979, s. 56.

Demokratyczny czy też synodalny styl kierowania ściśle związany jest z modelem duszpasterstwa opartego na współpracy z PRD. Charakteryzuje go autentyczne dopuszczenie parafian do udziału w kierowaniu parafią, w rozstrzyganiu i rozwiązywaniu jej problemów duszpasterskich, czyli prawdziwe upodmiotowienie wspólnoty parafialnej (por. ChL 26-27). Rada duszpasterska powinna stanowić miejsce i formę dojrzałej współpracy oraz dialogu pomiędzy świeckimi i duchownymi na polu duszpasterstwa parafialnego. Dlatego też jej zaistnienie i poprawne funkcjonowanie daje możliwość przekształcenia parafii we wspólnotę wspólnot. Dobrze funkcjonująca PRD jest nie tylko znakiem, ale i narzędziem wzięcia odpowiedzialności za życie oraz posłannictwo Kościoła w konkretnym środowisku. Dla osiągnięcia zadowalających rezultatów nie wystarczy jednak sama troska o dobrą strukturę PRD, o jej statut czy regulamin. Nie wystarczy nawet znajomość zasad sprawnego jej funkcjonowania. Konieczna jest zmiana poglądu na jej temat, czyli dostrzeżenie w niej – w duchu synodalnym – istotnej szansy koordynacji życia i funkcjonowania wszystkich rzeczywistości kościelnych z terenu parafii³⁹.

Rady duszpasterskie jako żywe ogniwa w łańcuchu wiernych skupionych wokół własnego duszpasterza, powinny zawsze spełniać funkcje o charakterze duszpasterskim, ponieważ po pierwsze służą w Kościele parafialnym, wspomagając całą jego wspólnotę w zdobywaniu przekonania o potrzebie czynnego udziału w pracy na rzecz wszystkich; po drugie stanowią wyraz służby Kościoła parafialnego na rzecz własnej wspólnoty, podtrzymującego ją i utwierdzającego w dojrzałym przeżywaniu wiary, nadziei i miłości w kontekście codziennego życia i we własnym środowisku; po trzecie służą Kościołowi parafialnemu, inspirując jego wiernych do autentycznego poświęcenia się dziełom ewangelizacyjnym⁴⁰. Dopiero duszpasterstwo parafialne realizowane przy współpracy z radami duszpasterskimi, a więc duszpasterstwo oparte na dialogu, współodpowiedzialności i służbie, nabiera cech synodalnych kształtujących skutecznie komunijną świadomość, nieodzowną w budowaniu misyjnej parafii jako wspólnoty wspólnot.

BIBLIOGRAFIA

- Biela B., *Pastoralne nawrócenie w teorii i praktyce parafialnej*, Katowice 2014.
Firlit E., *Parafia rzymskokatolicka w Polsce w okresie transformacji systemowej. Studium socjologiczne*, Warszawa 1998.

³⁹ R. Kamiński, *Powołanie i funkcjonowanie Parafialnej Rady Duszpasterskiej*. AK 70(1977) nr 412, s. 280. Por. *Pomagam nie przeszkadzając. Rozmowa z ks. Janem Sikorskim, proboszczem parafii św. Józefa w Warszawie*, GN 80(2003) nr 13, s. 6.

⁴⁰ A. Żądło, *Parafia w trzecim tysiącleciu...*, s. 49-50.

- Firlit E., *Parafia w społecznej świadomości, w: Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*, red. W. Zdaniewicz, S.H. Zaręba, Warszawa 2004, s. 143-175.
- Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, Watykan 1997
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici* o powołaniu i misji świeckich w Kościele i świecie, Watykan 1988.
- Jan Paweł II, List apostolski na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 *Novo millennio ineunte*, Watykan 2001.
- Jankowiak K., *Pytania o rady*, w: Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Kościół naszym domem. Kościół domem i szkołą komunii. Program duszpasterski Kościoła w Polsce. Rok 2011/2012*, Poznań 2011, s. 233-241.
- Kamiński R., *Powołanie i funkcjonowanie Parafialnej Rady Duszpasterskiej*, „Ateneum Kapłańskie” 71 (1977) z. 2, nr 412, s. 278-293.
- Kamiński R., *Parafialna rada duszpasterska*, w: *Teologia pastoralna szczegółowa. T. 2*, red. R. Kamiński, Lublin 2002, s. 48-55.
- Kasper W., *Rzeczywistość wiary*, Warszawa 1979.
- Komisja Apostolstwa Świeckich KEP, *Dyrektorium Apostolstwa Świeckich*, Warszawa 1969.
- Knobloch S., *Praktische Theologie. Ein Lehrbuch für Studium und Pastoral*, Freiburg. Basel. Wien 1996.
- Komisja Apostolstwa Świeckich KEP, *Wytuczne w sprawie Parafialnych Rad Duszpasterskich*. „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, 66(1976) nr 1-2.
- Kongregacji do Spraw Biskupów, *Ecclesiae imago*, Watykan 1973.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Watykan 2002.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, Watykan 2020.
- Majka J., *Socjologia parafii. Zarys problematyki*, Lublin 1971.
- Mariański J., *Życie parafii*, Wrocław 1984.
- Matejko A., *Systemowe ujęcie kierownictwa*, w: *Socjologia kierownictwa*, red. tenże, Warszawa 1969.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Synodalność w życiu i misji Kościoła*, Watykan 2018.
- Polak M., *Potrzeba odnowionej wizji parafii w świetle Uchwał II Powojennego Synodu Archidiecezji Gnieźnieńskiej(1995-2000)*, „Teologia Praktyczna” 3 (2002), s. 179-191.
- Pomagam nie przeszkadzając. Rozmowa z ks. Janem Sikorskim, proboszczem parafii św. Józefa w Warszawie*, „Gość Niedzielny” 80(2003) nr 13, s. 6.
- Potocki A., *Parafialne rady duszpasterskie – pomysł na podmiotowość laikatu i demokratyzację struktur w Kościele katolickim?*, w: *Wybrane problemy demokracji i podmiotowości. Wprowadzenie*, red. K. Wielecki, Warszawa 2010, s. 151-170.
- Potrzeby i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III Tysiąclecia Chrześcijaństwa*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 9-28.

- Półtorak K., *Współodpowiedzialność i uczestnictwo w życiu Kościoła. Rady diecezjalne i parafialne 40 lat po Soborze Watykańskim II*, w: *Recepcja wskazań Soboru w życiu i działalności Kościoła w Polsce*, red. K. Półtorak, Szczecin 2006, s. 119-144.
- Sadłoń W., *Duszpasterskie rady parafialne w Polsce na podstawie badań empirycznych*, „Teologia Pastoralna” 2013 nr. 14, s. 75-90.
- Seweryniak H., *Święty Kościół powszedni*, Warszawa 1996.
- Statut Parafialnej Rady Duszpasterskiej w Archidiecezji Katowickiej.
- Sól ziemi. *Powołanie i posłannictwo świeckich*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 143-158.
- Śmigiel W., *Uczestnictwo wiernych świeckich w budowaniu Kościoła – wspólnoty*, Lublin 2010.
- Wal J., *Rola dialogu w życiu Kościoła*, w: *Teologia pastoralna fundamentalna t. 1*, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 188-203.
- Vademecum Synodu o synodalności*, Watykan 2021.
- Zulehner P.M., *Pastoraltheologie*, t. 2, *Gemeindepastoral*, Düsseldorf 1991².
- Żądło A., *Jaka parafia na nasze czasy?* Kielce 1994.
- Żądło A., *Parafia w trzecim tysiącleciu*, Kielce 1999.